

נשים במצות בנין בית המקדש

וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש:
(שמות לה, כה)

עשיית כלי המקדש

הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה כ) מנה בנין בית המקדש כמצוה אחת, ומצות עשיית הכלים נכללו במצות בנין ביהמ"ק. וז"ל והמצוה העשרים היא **שצונו לבנות בית עבודה**, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה כמו שיתבאר. והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש. ולשון ספרי (ראה יב, י - יא, וסנהדרין כ, ב) שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכריע זרעו של עמלק. הנה התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה. וכבר בארנו (ריש שרש יב) שזה הכלל הוא כולל חלקים, ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם כלם הם מחלקי המקדש, והכל ייקרא מקדש וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק.

הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה לג) אע"פ שגם הוא אינו מונה עשיית הכלים כמצוה בפני עצמו, אבל מטעם אחר, משום דכל אחד נכלל במצות עבודה שלו. וז"ל לכן לא נמנה אנחנו עשיית השלחן והמנורה והמזבח מצוה, מפני שנצטוינו לשום לחם לפני ה' תמיד, וצוה אותנו בהכשר העבודה הזאת, שהיא לשום אותה בשלחן מתואר כן ושיסודר עליו בענין כן, וצונו יתברך בהדלקת הנר לפניו וסדר לנו שתהיה ההדלקה הזו במנורת זהב משקלה ועניינה כן וכן, והנה הם תשמישי קדושה. ולא הוכשר בעיני הטעם שכתב בו הרב שאמר (מצוה כ) שהם חלק מחלקי המקדש, לפי שאין הכלים חלק מן הבית, אבל הם שתיים מצות ואינן מעכבות זו את זו, ומקריבין בבית אף על פי שאין בו כלים אלו.

שמעתי פעם מהגר"א וייס שליט"א שרצה לומר שהרמב"ם והרמב"ן הולכים פה לשיטתם, שהרמב"ם הרי הגדיר שיסוד מצות בנין ביהמ"ק הוא **"שצונו לבנות בית עבודה"**, (ועי"ע בספר החינוך שמאריך מאוד בנקודה זו), א"כ לשיטתו שתכלית המקדש הוא העבודה, מובן למה כלי המקדש שהם נצרכים לעבודה הם בכלל מצות בנין בית המקדש, אבל הרמב"ן (שמות פרק כה, ב) כתב שיסוד המשכן הוא שיהיה מקום להשראת השכינה, וז"ל **וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר**. וכמו שנאמר שם (לעיל כד, טז) **"וישכן כבוד ה' על הר סיני"**, וכתוב (דברים ה, כא) **"הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו"**, כן כתוב במשכן **"וכבוד ה' מלא את המשכן"** (להלן מ, לד). ועי"ש ובהקדמתו לספר שמות שעושה כמה וכמה השוואות בין ההשראת השכינה שהיה בהר סיני, להשראת השכינה שהיה במשכן.

ולשיטתו מובן למה עשיית כלי המקדש לא יכולים להיות כלולים בעשיית המשכן, שהרי אין עיקר תכלית המשכן שיהיה מקום עבודה, אלא מקום השאת השכינה, ואין הכלים מעכבים בהשראת השכינה.

אבל נראה שהרמב"ן חולק על הרמב"ם, אפילו לשיטת הרמב"ם שיסוד המשכן הוא מקום עבודה, שהרי הק' עליו, וז"ל לפי שאין הכלים חלק מן הבית, אבל הם שתיים מצות ואינן מעכבות זו את זו, ומקריבין בבית אף על פי שאין בו כלים אלו. הרי לן שיסוד קושייתו הוא שאפילו מצד עבודה אין

הכלים מעכבים, ולכן א"א לומר שנכללים במצות עשיית המשכן, אבל את זה יש ליישב, שאע"פ שאינו מעכב בעשיית העבודה אבל סוף כל סוף הוא צורך העבודה, ולכן ס"ל להרמב"ם שנכלל במצות עשיית המשכן. עוד יש להעיר על דבריו, דא"כ למה סובר הרמב"ן שעשיית הארון הוא מצוה בפני עצמו, הרי עיקר מקום השראת השכינה הוא הארון, א"כ אם נאמר שמסכים ליסודו של הרמב"ם, שמצוה שהוא בשביל תכלית מסוים נכלל במצוה ההוא, א"כ למה מנה הרמב"ן עשיית הארון כמצוה בפני עצמה, אלא ע"כ שהרמב"ן חולק על עצם יסוד הרמב"ם.

נשים בבנין ביהמ"ק

כתב הרמב"ם (בית הבחירה א, יב) אין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימין לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר, ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין, ואין בנין בהמ"ק דוחה יו"ט.

ועי' בכס"מ שמקור הרמב"ם הוא מדכתיב "ויבאו האנשים על הנשים", וכתב "ויעשו כל חכמי לב", וכתב "וכל אשה חכמת לב בידיה טו". ולדבריו מיושב מה שהק' האחרונים שבנין ביהמ"ק הוא מ"ע שהז"ג משום שאינו נוהג בלילה, שיש בזה גזיה"כ שנשים חייבות. וכדבריו מדויקים ברמב"ם שכתב והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר, הרי לן שמקורו הוא במשכן.

ועי' בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן ג, ח) שר"ל שמקורו של הרמב"ם הנא גמ' בב"ב (ד, א) דמקשה שם בגמ' ובבא בן בוטה היכי נתן עצה להורדוס לבנות ביהמ"ק, הרי אמרו מפני מה נענש דניאל וכו', ומשני שאני עבדים דאיחייבי במצות, ולכאורה קשה הרי בנין ביהמ"ק הוא מ"ע שהז"ג ונשים ועבדים פטורות, וע"כ כדעת הרמב"ם דנשים ועבדים חייבין בבנין ביהמ"ק.

אבל כתב לדחות הראיה דנהי דעבדים פטורים מ"מ מותר ליתן לו עצה לעשות מצוה, ואינו דומה לנכרי, וזה כוונת הגמ'. מיהו לפי מה שהקשה הר"ן בסוכה גבי טבי עבדו של ר"ג שישן תחת המטה, ומשמע מירושלמי שהיה לר"ג למחות לו שלא ישב בסוכה, והקשה הר"ן ומה איכפת לן אם יקיים מצות סוכה, וכתב הפני משה שהיה לו למחות שלא יאמרו עליו שהיא ישראל מקיים מצות שהאשה פטורה, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה איך נתן לו עצה לסייע בבנין ביהמ"ק, והא יש לחוש שיאמרו עליו שהוא ישראל, וע"כ כוונת הגמ' דבאמת עבדים חייבין בבנין ביהמ"ק ומוכח כדעת הרמב"ם.

בר חיובא

עוד שם בשו"ת ב"צ, שלפי שיטת המרדכי דנשים אסורות לקשור הציצית הואיל ואינן חייבות במצוה, ונחלקו האחרונים האם גם בטויה פסולות, שלפי הט"ז (סי' י"ד) דוקא בעשיה קפיד אבל לא בטויה, ובנתיב חיים חולק, וקשיא לשיטת הנתיב חיים איך נשים טו את העזים למשכן, דאין נשים חייבות, דבנין ביהמ"ק לא הוא בלילה כדאיתא בשבועות (טו, ב) אין בנין בית המקדש בלילה, דאמר אביי מנין שאין בנין בית המקדש בלילה שנאמר "וביום הקים את המשכן", ביום מקימו בלילה אין מקימו, הלכך לא אפשר וה"ה משכן, והו"ל מ"ע שהז"ג ואיך טו להמרדכי דהיכא דאין חייבות פסול עשייתן, ות"ל דנשים באמת חייבות בבנין ביהמ"ק כדאיתא ברמב"ם (הנ"ל) דהכל חייבין לבנות ולסעד אנשים ונשים. (וצ"ל שיש כאן גזיה"כ, כמש"כ הכס"מ).

אמנם הק' הבי"צ מההיא דקידושין (לד, א) דלא חשיב לה בהדי מ"ע שהז"ג דנשים חייבות, ואמרו שם דמצה והקהל הו"ל שני כתובים הבאים כאחד, והרי בנין ביהמ"ק נמי הו"ל מ"ע שהז"ג ומוכח מקרא הנ"ל שחייבות. מיהו כתב הבי"צ דשמא י"ל דנשים אינו חייבות במ"ע דבנין רק לסייע לביהמ"ק ולא לבנות.

בנין ביהמ"ק בשבת

ובזה מיישב קושיית התוס' ביבמות (ו, א), דמקשה בגמ' אלא הא דקיי"ל עשה דוחה ל"ת, נגמר מהכא היינו בנין ביהמ"ק דלא דחי שבת, והקשו בתוס' הרי שבת הו"ל עשה ול"ת, ולהנ"ל י"ל דמקשה מהא דנשים אין בונין בשבת, דהם ג"כ חייבות וליכא רק ל"ת בנשים, כמ"ש התוס' (קידושין לד, א).

שיטת הטורי אבן

עוד כתב הבי"צ ליישב עיקר הקושיא מבנין ביהמ"ק דנשים חייבות אף דאין בונין בלילה, והוא על פי דברי הטורי אבן (מגילה כ, א), שהאריך להקשות אהבאת ביכורים איך נשים חייבות דהוי מ"ע שהז"ג, ולפמ"ש בטורי אבן (חגיגה טז, ב) כלל חדש דהא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג ומה דפטור בלילה הוי ז"ג היינו דוקא מצוה שחייבין בה לעולם כגון ציצית ולולב ותפילין ובלילה פטור, אבל מצוה שאין מחויב לעשות רק פעם אחת כגון מילה וסמיכה, ואם לא עשה בלילה יעשה ביום, ואם יעשה בלילה א"צ לעשות יותר לא הוי הלילה רק מפסקת ולא מבטלת, ולא חשוב זאת מ"ע שהז"ג. ולפי"ז מיושב הקושיא, דבנין בהמ"ק אין מחויב לבנות רק פעם אחת, ואם יבנה בלילה א"צ לבנות ביום, ואם לא יבנה בלילה יבנה ביום, אבל אין זה מצוה תמידית כמו ציצית ותפילין, ומשו"ה נשים חייבות אף דאין בונין בלילה.

נשים במצות עדות

עוד כתב הבי"צ שעל פי סברת השאג"א מיושב קושיא גדולה ונפלאה, דהנה הגמ' בשבועות יליף דנשים פסולות

לעדות מדכתיב "ועמדו שני האנשים", וקשה דלמא לעולם נשים כשירות להעיד ורק שאין מחויבת להעיד, דכיון דאין מקבלין עדות בלילה ה"ל מ"ע שהז"ג, ומשו"ה כתיב "ועמדו שני האנשים", אבל אם רוצים כשרים להעיד.

ולפי השאג"א ניחא, דכיון דא"צ להעיד בעדות שיודעת רק פעם אחת, ואם לא תעיד בלילה יש לה זמן להעיד ביום, והלילה אינה מבטלת המצוה רק מפסקת, לא מיקרי זמ"ג לפטור נשים, ואם כשירות להעיד א"כ מחויבת נמי בעשה ד"והוא עד".

מצוה שאינה נוהגת בשבת

בספר ערוך לנר (יבמות ה, ב) נוקט שאשה פטורה ממצות בנין ביהמ"ק משום דהוי מ"ע שהז"ג, ולא רק מטעם שאין בונים בלילה, אלא גם משום שאין בנין ביהמ"ק דוחה שבת. וז"ל שהרי בנין ביהמ"ק וכן הבערת בת כהן ודאי אין נוהגין בנשים כיון דלא דחי שבת ויו"ט, וגם אינן בלילה דבנין ביהמ"ק אינו בלילה כדאמרינן שבועות (טו, ב), וגם אין דנין דיני נפשות בלילה, כדאמרינן בסנהדרין (לד, ב), א"כ מקרי מ"ע שהז"ג כמו ציצית.

אבל לכאורה זה פלא, שהרי זה שאינו דוחה שבת לא מקרי זמן גרמא, שאין הזמן של ששת ימי השבוע גורם המצוה, אלא שבשבת יש מניעה מצד איסור מלאכה. ויעויין בשו"ת הגרע"א (החדשות סימן יז) שתמה על השואל שרצה לומר שההיקש של "זכור ושמור" לחייב נשים בקידוש אינו אלא מספק, ומוכיח כדבריו בדרך פלפול על פי דברי התוס' (קדושין כט, א) שכתבו דמילה שלא בזמנה למ"ד דנוהג במילה הוי מ"ע שלהז"ג, והקשו המפרשים הא מ"מ אינו דוחה שבת, ולזה כתב הואל דהיקשא דזכור ושמור הוי ספיקא, דאפשר דההיקש בהיפך כל שאינה בזכירה אינה בשמירה, אלא דמחמירין אנן מספק, וא"כ ממילא לענין מילה היינו מחמירין בהיפוך, דדלמא נשים אינם במצות שבת והוי שלא הז"ג.

ותמה עליו הגרע"א דהא משנה ערוכה (שבת סב, א) ואם יצתה חייבת חטאת, ואם מספק היאך מביאים קרבן מספק, אלא ע"כ או דבאמת מוכח מזה דלחומרא מקשינן הוא מדה, או אף אם אינם בשמירה, היינו בלאו אבל מ"מ בעונש כרת ובחטאת ישנם דכרת וחטאת לא בעי אזהרה כדאיתא במכות (יג, ב), א"כ עכ"פ נסתר דבריו בישוב קושית המפרשים.

ולגבי עיקר הקושיא כתב הגרע"א שאע"פ דדשו בה הכל, בכל עת שאני שומע שאומרים כן בשם המפרשים, אני מתפלא דלדעתי אין כאן התחלת סרך קושיא, דדווקא היכי דהמניעה דאין הזמן מוכשר להמצוה כמו לילה זהו מקרי ז"ג, משא"כ שבת דאין המניעה דאין עתה זמן המצוה, דוודאי אם כבר עבר ומל בשבת אין חסרון בהכשר המצוה כלל דנעשה כהוגן לגמרי, ולמ"ד ימול ארמאי בוודאי יכול למול בשבת, אלא דמשום איסור שבת שא"א לו לחלל שבת, ממילא א"א לקיים עתה המצוה, זה לא מקרי זמן גרמא, דעכ"פ אין שום זמן שיהא אינו ראוי להמצוה בעצמותה, ופשוט וברור.

נשים במצות מחיית עמלק

על דרך זה יש לתמוה אמש"כ בשו"ת אבני נזר (או"ח תקט, ב) לבאר למה נשים פטורות במצות מחיית עמלק. דהנה החינוך כתב שעל כל יחיד יש חיוב של מחיית עמלק, ואם בא לידו אחד מזרע עמלק חייב להרגנו, וזה מצוי גם באשה כענין סיסרא ויעל, א"כ למה כתב החינוך שהמצוה רק בזכרים שהם בני מלחמה. ות"י האב"נ די"ל דהוי מ"ע שהז"ג שאינו בשבת, דלא חמור חיוב מיתה דעמלק משאר חייבי מיתות שאין דוחין שבת. בשלמא בשעת מלחמה נאמר (דברים כ) "עד רדתה" - אפילו בשבת (שבת יט, א). אך כיון דלאו בנות מלחמה הן רק אם יבוא יחיד לידיה ואז לא ידחה שבת, וכיון דשבת לאו זמן מצוה זו בנשים חשוב שאינו זמנו כלל.

ולפי דברי הגרע"א הנ"ל אין מקום לדברי האב"נ כלל, דזה שפטורים בשבת מחמת איסור מלאכה, אינו גורם שיחשב למ"ע שהז"ג.

אין חכמת אשה אלא בפלך

(יומא סו, ב) שאלה אשה חכמה את רבי אליעזר מאחר שמעשה העגל שוין מפני מה אין מיתתן שוה, אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר "וכל אשה חכמת לב בידיה טו". איתמר רב ולוי חז אמר זיבח וקיטר בסייף, גפף ונישק במיתה, שמח בלבבו בהדרוקן, וחז אמר עדים והתראה בסייף, עדים בלא התראה במיתה, לא עדים ולא התראה בהדרוקן.

זמן הדלקת נרות ביו"ט

המג"א (רסג, יב) מביא פסק מאמא של הדרישה, שהיות וכל הסיבה שנשים מברכות אחרי ההדלקה הוא משום שחוששין להשיטה שע"י הברכה כבר קיבלה עליה את השבת, א"כ ביו"ט שאפילו אם היא קיבלה עליה היו"ט היא יכולה עדיין להדליק, אז אין סיבה שלא תברך לפני ההדלקה, ותרוויח ברכה "עובר לעשייתן". וכ' ע"ז המג"א ש"אין חכמת אשה אלא וכו'" (היינו בפלך). והטעם משום דלא מחלקין בין הדלקה להדלקה, דהיינו שיש חשש שגם בשבת תברך לפני ההדלקה. ועי"ש שמוכיח מתוס' לפסחים (ז, ב) שמברכים על מצות טבילה אחרי הטבילה משום דבטבילת גר א"א לברך לפני הטבילה, ולא אמרינן שרק בטבילת גר יברכו אחרי הטבילה, ושאר טבילות יברכו לפני הטבילה. אבל ע"י בדגול מרבבה שמעמיד הפסק שמברכות לפני ההדלקה, שאינו דומה לטבילה, דשם הוי נוסח הברכה אחת, ולכן קיים "לא פלוג", אבל כאן נוסח הברכה של יו"ט שונה מזה של שבת, א"כ ליכא חשש שיבלבלו. ועי"ש שמוכיח את זה מהדלקת נר חנוכה, שלכו"ע מברכים לפני ההדלקה, ולפי המג"א למה לא מדליקים אחרי ההדלקה משום "לא פלוג", אלא ע"כ כנ"ל דליכא "לא פלוג" היכא שנוסח הברכה שונה. ומסיק "והיא נשאה לבה בחכמה".

קימה בפני "אשה חכמה"

כתב המנ"ח (מצוה רנז) שאין צריך לעמוד מפני אשה אף שהיא חכמה שלמדה תורה. והטעם ש"אין חכמה לאשה אלא בפלך". עוד כתב שכל הדינים שצריך חכם בודאי לא שייך באשה אף שהיא חכמה, דאינו נקרא חכם רק אם מצווה ללמוד ולקנות חכמה, ומה"ט אפילו מפני עבד חכם כטבי עבדו של ר"ג, מ"מ אין לו דין ת"ח, ואין צריך לעמוד בפניו.

ועי' בספר ילקוט יוסף שמביא דברי המנ"ח, וכתב שנעלם מ"עיניו הבדולח" דברי האחרונים, שמצוה לקום מפני אשה חכמה בתורה. ואע"פ שמצינו להרא"ש (כתובות פ"ב ס"ו) שהביא מחלוקת בדין אשה שלא נצטוית על מצות ת"ת, אם דינה כמאן דקרי ותני, או כמאן דלא קרי ותני, (לענין שיעור אנשים שחייבים להשתתף בלויה), ובשו"ע (יו"ד ס"ו שסא) פוסק להקל. אולם זהו רק לסתם אשה שאינה חכמה בתורה, אבל אשה חכמה בתורה דינה כאיש ת"ח.

ודבריו תמוהים שהפוסקים שהוא הביא מיירי באשת חבר ולא באשה חכמה, וגם המנ"ח יודה באשת חבר, שהרי כל הסברא שלו אינו אלא משום שהיא אינה מצווה, א"כ באשת חבר שבעלה בוודאי מצווה, א"כ למה שלא נכבד אשתו מחמת כבודו. והמנ"ח עצמו (מובא להלן) כתב להדיא שהוא לא מבין למה הפוסקים לא הביאו הדין שחייב לקום בשביל אשת חבר.

ועי"ש (ילקו"י) שמביא משו"ת רב פעלים ח"ב (בקונטרס סוד ישרים ס"ו ט') שכתב בשם רבינו האר"י בשער המצות (פרשת קדושים), שבאשה נאמר "ויראת מאלקיך", יראה בלב דוקא, ואינה צריכה לא קימה ולא הידור, והוכיח מזה שאין צריך לקום ולהדר מפני אשה חכמה או זקנה. והעיר שחז"ל (קידושין לג, א) דרשו את הפסוק "ויראת מאלקיך", לענין שלא יעצום עיניו כדי שלא יצטרך לקום מפני חכם או זקן, שנאמר "ויראת מאלקיך", ורשב"א דרש, מנין לזקן שלא יטריח, (לעבור בכוונה כדי שיקומו מפניו), ת"ל "ויראת מאלקיך", וא"כ אין הפסוק הזה מיותר כדי למעט אשה מדין קימה והידור. ויש להעיר על דבריו שמן הסתם גם האר"י ז"ל ידע דרשת הגמ' מ"ויראת מאלוקיך", ובכל זאת כתב מה שכתב.

אשה זקינה

בספר חסידים (תקעח) כתב וז"ל "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב) ואפילו זקנה ואף נשים תקימה, אבל כבודם של נשים ונערים להחבא ובפנים שנאמר (איוב כט, ח) ראוני נערים

ונחבאו (תהלים מ"ה י"ד), "כל כבודה בת מלך פנימה". ועי' בפירוש החיד"א שבעל ההלכות קטנות (ח"א סי' קנ"ד) כתב וז"ל אי בעינן למיקם מקמי סבתא, תשובה מסתברא דאין חיוב אלא באשת חבר, מיהו נמצא בספר חסידים להפך. וראיתי בשם האדר"ת שהעיר היות ואין חיוב לעמוד בפני אשה חכמה משום שאינה חייבת ללמוד תורה, א"כ גם אין חיוב לעמוד בפני אש הזקינה גם, שהרי החיוב לעמוד מפנית"ח נלמד מהא דכתיב "זקן", ודרשינן נוטריקין זה שקנה חכמה, ואם באשה ליכא חיוב של "זקן", ליכא גם חיוב של "שיבה".

ובספר ילקוט יוסף הנ"ל כתב שמאחר שמפורש בספר חסידים שצריך לקום מפני אשה זקנה, וכן פסקו האחרונים, והוסיפו, שה"ה לאשה חכמה בחכמת התורה, אפי' לא יהא אלא ספק, הלכה רווחת בידינו, ספקא דאורייתא לחומרא, ולכן צריך לקום מפניה.

לענ"ד אין מכאן קושיא כלל על המנ"ח, שהמנ"ח לא מיירי אלא באשה חכמה כנ"ל, אבל מצד אשה זקינה אולי יודה. ומש"כ שהוסיפו הפוסקים שה"ה אשה חכמה, לא מצאתי באף פוסק שהוא מצטט. ושוב מצאתי בהגהות על ספר חסידים בשם ספר זרע יצחק שמצא כתי"י של הפר"ח שנסתפק בזה, והכריע (לא ברור אם הפר"ח או הזרע יצחק) שיש חיוב לכבד אותה אע"פ שהיא אינה מחויבת בת"ת.

בעלת מעשה

אבל כתב המנ"ח דאפשר דדין בעל מעשים יש להו אם הם מדקדקים במעשיהם, עיין בש"ע דין בעל מעשים. וכן מבואר בפ"ה הר"ן על הריף (קידושין יד, ב בדפי הרי"ף).

אשת חבר

ממשיך הברכ"י דמסתמת דבריו משמע דחייב לקום לאשת חבר מדאורייתא, והאחרונים נבוכו בזה, ומציין למש"כ בספרו ברכ"י (חו"מ סימן יז אות ה), עי"ש שדן בזה באריכות.

ועי"ע במנ"ח (שם) שכתב שמבואר בפרק שבועת העדות גבי דביתו דר"ה דאשת חבר הרי היא כחבר וצריך לעמוד מפניה. וז"ל הגמ' (שבועות ל, ב) דביתו דרב הווא הווא לה דינא קמיה דרב נחמן, אמר היכי נעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינא, לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר, א"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אוזא ושדי עלוואי ואיקום. והר"ן מביא דלאחר מיתת החבר חייבים בכבודה רק מדרבנן, אבל בחיי בעלה היא מה"ת. ובכל זאת הרמב"ם וטוש"ע לא הביאו דין זה, ותמה המנ"ח למה לא הביאו דין זה להלכה.

אמנם כתב החיד"א שרבינו האר"י ז"ל כתב דאין חיוב לקום מפני אשת חבר. ובספר ילקוט יוסף מביא גם מהברכ"י (יו"ד סי' רמ) שדעת רבינו האר"י שאין חיוב לעמוד לפני אשתו של ת"ח. אבל עי"ש שהבן איש חי כתב ע"ז, "ואני לא ידעתי היכן ראה הרב דבר זה בדברי האר"י ז"ל.

עוד הביא מהכנה"ג (סי' רמד הגה"ט אות ד) שהביא הסוגיא דשבועות (הנ"ל), ושהרב שארית יהודה כתב ע"ז, ומכאן מוכח שצריך לקום מפני אשת חבר כמו מפני החבר בעלה, ותמה על הפוסקים שלא כתבוהו, שדוחק לומר דמדת חסידות עבד. וכ"ע"ז הכנה"ג, שמש"כ שהוא דוחק הוא האמת, דאי חיובא הוא לקום מפני אשת חבר, מאי קאמר אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינה, ואם הוא חיוב לא יסתתמו טענותיו, שיאמר כך הוא הדין, כמו שאם היה בעלה בא לדין עמו היה קם רב נחמן מפניו, וכן הדין באשתו שהיא אשת חבר, אלא ודאי שמצד הדין היה פטור, ולא הוי אלא ממדת חסידות. אבל מדברי הר"ן הנ"ל מוכח שיש חיוב מדרבנן לעמוד בפני אשת חבר, ומשום דאילו לא

הוי הקימה אלא ממדת חסידות, לא היה צריך להפריח בר אווזא, א"ו שהקימה היא חיוב מדרבנן, אלא דלאו כ"ע דינא גמירי, לכך הוצרך להפריח בר אווזא.

קטן

עוד כתב המנ"ח שאע"פ שבב"י ובשו"ע מבואר דלפני יניק וחכים אף שלא בא לכלל מצות חייבים לקום מפניו, (וק' למש"כ שאין חיוב אלא במי שחייב בת"ת), מ"מ דוקא קטן כיון דיבא לכלל מצות, וגם אביו מצווה ללמוד עמו תורה, אבל אשה ועבד כיון דשלא כדין למדו, ואפי' למ"ד דמותרים ללמוד מ"מ אינן מצווה נ"פ דאין להם דין חכם לכל הענינים שמוזהרים על כבוד חכמים ופשוט.

במה שכתב שבאשה ועבד כיון שלא כדין למדו אין חיוב לכבדם, זה טעם חדש, חוץ ממה שכתב לעיל משום שאינם בני חיובא.